

JUHA SIHVOLA
Maailmankansalaisen
uskonto. Helsinki: Otava
2011. 399 s.

Kun erilaiset suvaitsemattomuuden, vieraanpelon ja muukalaisvihan muodot lisääntyvät, tarvitaan vastapainoksi järjen, monipuolisen harjinnan ja myötätunnon ääntä. Tällainen ääni kuuluu vahvana professori Juha Sihvolan uudessa kirjassa, joka käsittelee uskontoon liittyviä filosofisia, eettisiä ja yhteiskunnallisia kysymyksiä.

Nykytutkimuksen mukaisesti kirja jättää uskonnon määritelmän avoimeksi. Monet uskontotieteilijät katsovat, ettei ole olemassa vain yhtä uskonnon käsitettä vaan useita käsitteitä, jotka ovat kuitenkin kuin samasta perheestä. Sanan uskonto eri käytöt liittyvät siis toisiinsa kuin perheenjäsenet, joilta löytyy yhden kaikille yhteisen piirteen sijasta useita erilaisia samankaltaisuuksia eri jäsenten välillä. Sihvola käsittelee kuitenkin enemmän uskonnollisen ajattelun ja vakaumuksen kysymyksiä kuin uskonnonharjoituksen käytäntöjä, joita hän silti pitää myös tärkeinä. Vaikka kirja tarkastelee uskontoa erityisesti luterilaisen kristinuskon näkökulmasta, tekijä esittelee oppineesti muidenkin maailmanuskontojen historiaa ja nykytilaa.

Kirja alkaa uskonnonfilosofian klassisten kysymysten, Jumalan olemassaolon, uskon ja järjen sekä uskonnon ja moraalien suhteen tarkasteluilla. Niiden lisäksi kirjassa käsitellään muun muassa uskonnollista suvaitsevaisuutta, kristillistä seksuaali-etiikkaa (erityisesti suhtautumista homoseksuaalisuuteen), uskonnonvapauden historiaa sekä eri uskontoihin liittyviä poliittisia konflikteja ja niiden ideologisia ja historiallisia syitä. Viimeksi mainitun aihealueen tarkastelut koskevat muun muassa liberaalin islamin mahdollisuuksia, nationalistisen ja moniarvoisen hindulaisuuden suhdetta sekä Israelin ja palestiinalaisten konfliktia. Jo

näiden esimerkkien perusteella voidaan perustellusti sanoa, että kirja on monipuolisesti sivistävä. Se on myös hyvin kirjoitettu.

Viimeaikaisen yhteiskuntafilosofian esittelyssä Sihvola tukeutuu erityisesti amerikkalaiseen keskusteluun, jossa uskonnon yhteiskunnallinen asema on paljon käsitelty aihe. Sihvola esittelee ja kommentoi erityisesti Robert Audin, Nicholas Wolterstorffin ja Martha Nussbaumin näkemyksiä. Hän sympatisoi Nussbaumin käsitystä, jonka mukaan inhimilliseen kukoistukseen ja hyvinvointiin kuuluu olennaisesti myös uskonnollisten ja omantunnon kykyjen kehitys. Yhteiskunnan poliittisen vallan on siksi tuettava ja suojeltava näiden kykyjen kehitystä. Sihvolan mukaan uskonnollinen usko ei kuitenkaan ole moraalisen toiminnan välttämätön vaan korkeintaan yksi mahdollinen motivaation lähde. Hän kannattaa kaikkien uskonnollisten ja uskonnottomien katsomusten hyväksymistä julkiseen keskusteluun edellyttäen, että ne suhtautuvat kunnioittavasti ja tasa-arvoisesti toisiinsa.

Kirjan otsikko herättää kysymyksiä. Maailmankansalaisen uskonto on harkitsevan, sivistyneen, kriittisen ja eri uskonnoista ja perinteistä tietoisien uskontoa. Sihvola katsoo, että kristinuskon, juutalaisuuden, islamin, hindulaisuuden ja muidenkin jo olemassa olevien uskontojen suvaitsevat ja avarakatseiset muodot voivat sopia maailmankansalaisen uskonnoksi. Siinä ei ole keskeistä muodollinen tai opillinen oikeaoppisuus, vaan aito ja elävä ihmiselämän syvyyssulottuvuuden esillä pitäminen ja käsittely. Suvaitsevaisuus ja avarakatseisuus ovat entistä monikulttuurisempien demokratioiden kansalaisille tärkeitä hyveitä uskonnollisesta vakaumuksesta tai sellaisen puuttumisesta riippumatta.

Sihvola edustaa uskonnonfilosofina hyvin maltillista teologista realismia, jonka mukaan uskonnollisen kielen lauseet voivat olla tiedollisesti mielekkäitä ja viitata kielestä ja

mielestä riippumattomaan todellisuuteen. Hän on kuitenkin perustellusti niin avarakatseinen, että pitää ainakin periaatteessa mahdollisena myös ateistista kristillisyyttä, jossa Jumalan olemassaolon filosofisesta torjumisesta huolimatta uskonnon vertauskuvallisella kielellä on tärkeä ja luovuttamaton tehtävä ihmisen itseymmärryksen ja maailmassaolon kokemuksen ilmaisuvälineenä. Tällaisen ateistisen ja epämetafyysisen uskonnon mahdollisuutta vasten vaikuttaa hieman ylikorostuneelta, että kirja alkaa erilaisten filosofisten jumalatodistusten käsitteilyllä. Yhtäältä todistuksiin liittyy tunnetusti vakavia ongelmia, jotka Sihvola tuo kuitenkin selkeästi esille. Toisaalta Jumalan olemassaoloa koskevat filosofiset perustelut ja niiden kumoamiset osoittavat, että jumalakysymys voi olla myös tiedollisesti mielekäs.

Sihvola sanoo useaan otteeseen, että uskonnollinen kieli on vertauskuvallista ja vihjaavaa. Jos sanotaan, että jumalapuhe vihjaa, herää kysymys, ”mistä se oikeastaan vihjaa?” Sihvola näyttää ajattelevan, että uskonnollinen kieli vihjaa jostakin, jota voidaan sanoa arvoituksellisesti elämän syvyyssulottuvuudeksi. Voidaan huomauttaa, että tällöin ei kuitenkaan välttämättä tarvitse olettaa elämän syvyyssulottuvuuden olevan kielestä ja mielestä riippumaton. Voidaan ajatella sen sijaan, että sana syvyyssulottuvuus viittaa elämästä puhumisen tapaan. Syvyyssulottuvuus voi siis olla ihmiselämää koskevan puhettavan määre eikä tuosta puheesta riippumaton olio tai ominaisuus.

Sihvola ehdottaa, että pappiskoulutukseen sisältyvät liturgiset harjoitukset siirrettäisiin kirkon toteutettaviksi. Sen jälkeen ei voitaisi sanoa, että yliopisto-opiskelu edellyttää osallistumista uskonnon harjoittamiseen. Hän ehdottaa myös, että oman uskonnon ja elämänsä katsomustiedon opetuksen tilalle perustettaisiin kaikille oppilaille tarjottu uskontotiedon oppiaine ja

erillinen etiikan oppiaine. Nämä ehdotukset ovat perusteltuja. Voidaan myös ehdottaa, että pelkän uskontotiedon sijaan perustettaisiin kulttuuritiedon oppiaine, jonka sisällöt perustuisivat filosofian, teologian, uskontotieteen, kansatieteen, kulttuuriantropologian ja taidehistorian tutkimukseen.

Monien viimeaikaisten uskon-tososiologisten tutkimusten mukaan suvaitsevaiset ja avarakatseiset uskonnolliset yhteisöt näyttävät kiihtuvan ja vain konservatiiviset ja fundamentalistiset ryhmät kasvavat voimakkaasti, lähinnä muualla kuin länsimaissa. Kirjansa lopussa Sihvola esittää kuitenkin vision, jonka mukaan vapamielisellä, suvaitsevaisella ja uskonnon erityisluonteen oikein ymmärtävällä uskonnolla on tärkeitä tehtäviä myös tulevaisuudessa. Uskonnot ja vakaumukset voivat toimia moraalisen toiminnan yhtenä motivaatioperustana, kulttuurisen tradition välittäjänä, yhteisöllisen kokemuksen muotona, lasten kasvatuksen tukena sekä taiteellisen ilmaisun kanavana ja innostajana. Uskonto ja tiede ovat kuitenkin Sihvolan mukaan suurelta osin toisistaan riippumattomia – ne puhuvat enimmäkseen eri asioista.

Maailmankansalaisen uskonto on tärkeä kannanotto harkitsevan ja suvaitsevaisen uskonnollisuuden puolesta. Kirja valottaa avoimesti ja sympaattisesti myös tekijänsä henkilökohtaista suhdetta uskontoon.

TOMMI LEHTONEN
DOS., VAASA

JUKKA KORPELA
**Miesparin siunaaminen:
Viisi ortodoksista keskiaikaista rukousta. Tampere:
Arator 2011. 67 s.**

Itä-Suomen yliopiston yleisen historian professori Jukka Korpela on julkaissut lyhyen kirjan miesparien

siunaamisesta kirkon historiassa. Teos sisältää rukouskaavojen lisäksi melko laajan kommentaariosuuden, jossa valotetaan avioliiton vaiheita roomalaisista alkaen. Roomassa varsinaisen avioliiton (*conubium, matrimonium*) saivat solmia vain Rooman kansalaiset. Kevyemmän liiton (*concubium*) saattoi solmia kaksi kansalaista, mutta sen saattoivat solmia myös esimerkiksi kansalainen ja orja. Tarvittaessa ei-kansalaisten avioliittoja voitiin käsitellä roomalaisessa oikeudessa *concubium*-liittoina. Imperiumin eri puolilla säilyi myös paikallisia avioliittoinstituutioita, osa niistä polygamisia.

Laajeneva kristinusko joutui määrittelemään kantansa avioliittojen kirjoon. Moniavioisuutta ei täysin tuomittu. Esimerkiksi ortodoksisen kirkon kaanoneihin kuuluvien Pyhien apostolien sääntöjen 17. kohta määräsi vain, että kahteen avioon kasteen jälkeen vihitty tai sivuvaimon ottanut ei kelvannut papiksi. Poliittisista syistä moniavioisuus säilyi yläluokan piirissä sydänkeskijälle saakka, eikä varsinkaan syrjäseutujen kansankulttuurissa perheenmuodostus muuttunut Korpelan mukaan mitenkään kristinuskon saapuessa alueelle.

Avioliiton solmimista ohjasivat ensimmäisinä kristillisinä vuosisatoinakin roomalaisen oikeuden säädökset. Halutessaan aviopari kävi liiton solmittuaan pyytämässä sille piispan (tai papin) siunauksen. Kun avioliitto vakiintui sakramentiksi 800-luvun jälkeen, kirkko sai yksinoikeuden päättää, kuka voi solmia liiton ja kenen kanssa. Kirkko sai tällä tavoin huomattavaa yhteiskunnallista valtaa, turvasihan avioliitto yksilön aseman yhteiskunnassa. Idän kirkko oli lännen kirkkoa alistetumpi hallitsijalle, eikä se pystynyt kontrolloimaan ihmisten elämää yhtä paljon kuin läntinen sisarensa. Idän kirkko joutuikin hyväksymään muun muassa avioeron ja uudelleen vihkimisen.

Roomassa ja antiikissa yleisemminkin tavattiin myös samaa sukupuolta olevien välisiä liittoja. Korpe-

la toteaa, että antiikin kulttuureissa kahden tai useamman miehen ystävyyssiitot olivat keskeisiä politiikassa ja taloudessa. Miehet sitoutuivat yhteiseen toimintaan ja jopa yhteiselämään. Korpela mainitsee kreikkalaisten *hatairiai*-instituution ja roomalaisten *duumviraatit* ja *triumviraatit*. Tällaiset liitot voitiin vahvistaa uskonnollisella valalla ja niillä oli oikeudellinen asema.

Korpelan mukaan samaa sukupuolta olevien liitot jatkuivat ainakin jossain määrin myös kristillisenä aikana, jolloin suhtautuminen homoseksuaalisuuteen tuli kielteisemmäksi ilmeisesti juutalaisuuden vaikutuksesta. Esimerkiksi kreikkalaisen *hetairiai*-liiton ja munkkien kenobiittisen yhteiselämän ero ei ollut hänen mukaansa selkeä. On säilynyt tekstejä, joista käy ilmi yhteisöveljien läheinen suhde. Esimerkiksi pyhittäjänsä Markus kertoo kirjeensä vastaanottajalle ”olevansa nyt ruumiillisesti erossa sinusta, mutta vain ulkoisesti ei sydämeitä”. Korpelan mukaan on myös perusteltua katsoa kreikkalaisen *paiderastia*-instituution jatkuneen kristillisissä luostareissa vanhusten ja noviisien välisissä suhteissa. Näistä mahdollisista jatkumoista olisi ollut kiintoisaa lukea enemmänkin, mutta Korpela käsittelee aihetta valitettavan lyhyesti.

Myös miesten välisiä varsinaisia avioliittoja tunnetaan antiikin ajalta, mutta kristillisen vaikutuksen kasvaessa ne kiellettiin kuolemanrangaistuksen uhalla 300-luvun lopussa. Homoseksin harjoittaminenkin kiellettiin, mutta kiellolla ei näyttänyt ainakaan alkuun olleen merkitystä, mistä on osoituksena esimerkiksi se, että vielä ainakin 400-luvun lopulla miesprostituoiduilta kannettiin veroa.

Osoituksia samaa sukupuolta olevien liittojen jatkumisesta ovat myös Korpelan kirjaan sisältyvät kaavat. Mukana on viisi rukouspalvelusta samaa sukupuolta olevien liiton siunaamiseksi. Kyseessä ovat 1000–1300-luvuilta peräisin olevat kaavat, jotka John Boswell (Yale)